

Gašper Cerkovnik, Ljubljana
**DRUŠTVO ZA KRŠČANSKO UMETNOST
 V LJUBLJANI**

Na ustanovni seji 26. julija 1894 je bilo na pobudo kanonika Janeza Flisa¹ in pod pokroviteljstvom škofa Jakoba Missie ustanovljeno Društvo za krščansko umetnost v Ljubljani. Društvena pravila je deželno predsedstvo potrdilo že 11. junija istega leta, petnajst odbornikov, ki so jih člani društva izvolili na ustanovni seji, pa se je prvič sestalo 31. julija, ko so, kot jim je nalagal pravilnik, izvolili vodstvo društva.² Zaradi *Izvestij »Društva za krščansko umetnost« v Ljubljani*, ki so bolj ali manj redno izhajala od leta 1896 do 1913, lahko brez večjih težav podrobno sledimo dejavnostim in dogodkom, ki so zaznamovali društvo v teh letih. Cilj društva je bil osveščati ljudi o pomenu varstva stare umetnosti in privzgajati okus za novo tako duhovnikom, vernikom, obrtnikom in umetnikom s pomočjo škofijskega muzeja, knjižnice, z raziskovanjem umetnostne preteklosti na Kranjskem, s svetovanjem in nadzorom nad cerkvenimi gradbenimi projekti, z organizacijo predavanj, izdajanjem publikacij, sistematičnim zbiranjem dokumentacije (načrtov, fotografij, dokumentov) o cerkvenih spomenikih in načrtovanjem izdaje umetnostne topografije.³

Za vso pomoč in nasvete se zahvaljujem Marjeti Ciglencečki, Janezu Höflerju, Jasni Horvat, Stanku Kokoletu, Mateju Klemenčiču, Ani Lavrič, Dragici Lovrič iz Škofijske pastoralne knjižnice, Blažu Otrinu iz Nadškofijskega arhiva v Ljubljani, Nataši Polajnar Frelih, Heleni Seražin, Metki Simončič iz Mestnega muzeja Ljubljana, Marijanu Smoliku, Luku Vidmarju, Andreju Zadnikarju iz Arhiva Republike Slovenije ter osebju Zgodovinskega arhiva Ljubljana in knjižničarjem knjižnice Narodnega muzeja.

¹ Josip DOSTAL, Prelat Jožef Smrekar, *Peto izvestje Društva za krščansko umetnost v Ljubljani 1907–1912*, Ljubljana 1913, p. 47.

² Jožef SMREKAR, Poročilo, *Prvo izvestje »društva za krščansko umetnost« v Ljubljani za leto 1895 in 1896*, Ljubljana 1896, p. 3.

³ Glej predvsem prve člene društvenih pravil: Pravila »Društva za krščansko umetnost« v Ljubljani, *Tretje izvestje društva za krščansko umetnost v Ljubljani za l. 1899–1902*, Ljubljana 1902, pp. 27–30; Pravila »Društva za krščansko umetnost« v Ljubljani, *Četrto izvestje Društva za krščansko umetnost v Ljubljani za leta 1903–1906*, Ljubljana 1907, pp. 24–27.

Prvi predsednik društva je bil prelat Jožef Smrekar, ki je funkcijo opravljal vse do smrti 8. januarja 1910.⁴ Ves ta čas je bil podpredsednik ravnatelj Državne obrtne šole Ivan Šubic, na mesto tajnika in blagajnika pa so bili v tem vrstnem redu izvoljeni kanonik Ivan Sušnik,⁵ tajnik in kasnejši ravnatelj škofijske pisarne Viktor Steska, ki je bil poleg tega leta 1899 imenovan tudi za prvega kustosa škofijskega muzeja,⁶ in Josip Dostal, ki je leta 1903 prevzel vse zadolžitve slednjega.⁷ Na občnem zboru 31. marca 1910 je bil med petnajst odbornikov izvoljen Josip Mantuani, ki je prevzel varstvo nad škofijskim muzejem, novi predsednik je postal Janez Flis, podpredsednik pa je ostal Ivan Šubic.⁸ Tega leta je bilo društvo tudi povabljeno, da imenuje svojega zastopnika v na novo ustanovljeni »deželni umetniški svet« – to nalogo je prevzel Josip Dostal.⁹ Med ostalimi pomembnimi člani so bili še podobar Janez Vurnik, župnik Franc Avsec in gospodarstvenik in kamnosek Alojzij Vodnik, slednja je leta 1904 dunajska Centralna komisija imenovala za konservatorja. Število članov v društvu je sicer stalno naraščalo in leta 1910 doseglo številko 201,¹⁰ vendar so večino obveznosti, ki si jih je društvo zadalo, opravili zgoraj naštetih.

⁴ Josip DOSTAL, Društveno poročilo 1907–1912, *Peto izvestje Društva za krščansko umetnost v Ljubljani 1907–1912*, Ljubljana 1913, p. 6.

⁵ SMREKAR 1896, cit. n. 2, p. 3.

⁶ Kronika, *Tretje izvestje društva za krščansko umetnost v Ljubljani za l. 1899–1902*, Ljubljana 1902, p. 7; kot bodoči kustos je omenjen že v drugem izvestju; Jožef SMREKAR, Prošnja za tvarne doneske k Diecezanskem muzeju, *Drugo izvestje »društva za krščansko umetnost« v Ljubljani za leto 1897 in 1898*, Ljubljana 1898, p. 21.

⁷ Kronika, *Četrto izvestje Društva za krščansko umetnost v Ljubljani za leta 1903–1906*, Ljubljana 1907, p. 4.

⁸ DOSTAL 1913, cit. n. 4, p. 7; Mantuani se prvič v zvezi z društvom omenja v tretjem izvestju, ko je škofijskemu muzeju daroval »prtič z utisnjenimi rokoko-okraski« (Kronika 1902, cit. n. 6, p. 16); kot član društva je naveden v četrtem izvestju (Imenik p. n. članov »Društva za krščansko umetnost« v Ljubljani, *Četrto izvestje Društva za krščansko umetnost v Ljubljani za leta 1903–1906*, Ljubljana 1907, p. 29).

⁹ DOSTAL 1913, cit. n. 4, p. 8. Naloga tega sveta, ki je bil ustanovljen 30. 6. 1910, z delovanjem pa naj bi začel januarja 1911, je bila, da skrbi za deželne umetniške zbirke, pospešuje moderno umetnost, podpira umetnike in umetniški naraščaj, nadzoruje nove umetniške stavbe in tvorbe (Josip MANTUANI, Poročilo o deželnem muzeju »Rudolfinum« za leto 1910, *Carniola*, n. v. II, 1911, p. 131).

¹⁰ DOSTAL 1913, cit. n. 4, p. 9.

Društvo pa verjetno ne bi bilo nikoli ustanovljeno ali vsaj ne bi moglo delovati, kot je, če ne bi imelo podpore ljubljanskega škofa. Ustanovitelj in prvi pokrovitelj društva in škofijskega muzeja, škof Jakob Missia,¹¹ je 1897 odšel v Gorico, njegovo delo pa je enako zavzeto nadaljeval škof Anton Bonaventura Jeglič, ki mu je društvo služilo kot svetovalno telo pri vprašanih krščanske umetnosti in spomeniškega varstva. Da se je škof Jeglič zares živo zanimal za umetnost – tako sodobno kot starejšo –, dokazujejo njegovi sinodalni sklepi in navsezadnje tudi dejstvo, da je prispeval kar trideset ustanovnin za Društvo Narodna galerija.¹²

Pomen Društva za krščansko umetnost v Ljubljani za razvoj slovenske umetnostne zgodovine sicer nikoli ni bil postavljen pod vprašaj, vendar tudi nikoli ni bil natančneje raziskan.¹³ Nekoliko bolje je s spomeniškovarstvenimi in konservatorskimi prizadevanji društva. Marinka Dražumerič, ki je v svoji magistrski nalogi prispevala eno redkih podrobnejših ovrednotenij društva, je označila njegovo delovanje kot neke vrste protiutež dunajski Centralni komisiji.¹⁴ Tako je ostala odprta še cela vrsta vprašanj, ne samo o usodi društva po prvi svetovni vojni in usodi njegove zapuščine, slabo so raziskana tudi sama izhodišča in posamezne dejavnosti društva. V tem članku ne morem v celoti predstaviti te obsežne teme, rad bi samo revidiral obstoječe vedenje in z nekaj primeri osvetlil nekatera manj znana poglavja iz društvene zgodovine.

¹¹ O dejavnostih kardinala Missie na področju sodobne krščanske umetnosti cf. Sergio TAVANO, *Linz – Lubiana – Gorizia. Il cardinale Missia e l'arte*, Gorizia 1989.

¹² Andrej SMREKAR, Društvo Narodna galerija 1918–1945, *Osemdeset let Narodne galerije 1918–1998* (ed. Ferdinand Šerbelj), Ljubljana 1998, p. 16; Mojca JENKO – Mojca ŠTER JENKO, Ustanovniki Narodne galerije, *ibid.*, p. 55.

¹³ Edini samostojni sestavek o društvu je prispeval Emilijan Cevc (Emilijan CEVC, s. v. Društvo za krščansko umetnost, *Enciklopedija Slovenije*, 2, Ljubljana 1988, p. 361); najpomembnejše druge študije, ki omenjajo društvo, so še: Rajko LOŽAR, Slovenska umetnostna zgodovina, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, XIV, 1937, pp. 19–35; Andreja ŽIGON, *Cerkveno stensko slikarstvo poznega 19. stoletja na Slovenskem*, Celje 1982, pp. 29–32; Milček KOMELJ, s. v. Umetnostna zgodovina, *Enciklopedija Slovenije*, 14, Ljubljana 2000; pp. 38–42; Janez HÖFLER, *Uvod v slovensko umetnostno zgodovino z bibliografskim pregledom*, Ljubljana 2006 (skripta), p. 11.

¹⁴ Marinka DRAŽUMERIČ, *Zgodovina in razvoj konservatorstva na Dolenjskem in v Beli krajini do leta 1945*, Ljubljana 2004 (tipkopis, magistrska naloga, Univerza v Ljubljani), p. 47.

Že začetki in izhodišča društva so bolj zapleteni in do neke mere presenetljivi, kot se zdi na prvi pogled. To velja predvsem za zglede, ki so si jih izbirali. V skladu s tretjo točko tretjega člena društvenih pravil naj bi svoje cilje dosegali tudi preko dopisovanja z drugimi društvi, ki so imela enake namene.¹⁵ Kot priznavajo v tretjem izvestju, se te točke niso preveč držali, saj so imeli stike le z Johannom Grausom, ki jim je priskrbel starejše letnike časopisa *Der Kirchenschmuck*, glasila »Društva za krščansko umetnost sekauske škofije« (Christliche Kunstverein der Diocese Seckau).¹⁶ Veliko pogosteje omenjajo »Nemško družbo za krščansko umetnost« v Münchnu (Deutsche Gesellschaft für christliche Kunst), s katero so morali biti v stikih že od vsega začetka, saj so redno prejeli njihove letne mape.¹⁷ Nemška družba za krščansko umetnost v Münchnu je bila ustanovljena leto in pol pred ljubljanskim društvom, 4. januarja 1893, na pobudo nemških katoliških umetnikov.¹⁸ Večino članstva te družbe predstavljajo umetniki, tako da je družba bila in je še vedno usmerjena predvsem v vzpodbujanje in promocijo aktualne krščanske (katoliške) umetnosti in ne v preučevanje in ohranjanje starejše. Več pozornosti starejši umetnosti je ta družba posvečala le v glasilih, pri katerih izdaji je sodelovala: *Die christliche Kunst* in *Der Pionier*, na kateri je bilo naročeno tudi ljubljansko društvo.¹⁹ Zanimivo je, da v izvestjih nikoli ne omenjajo »Društva za krščansko umetnost v Münchnu« (Verein für christliche Kunst in München e. V.), ki je bilo ustanovljeno že leta 1860, saj je v ciljih in načinu delovanja ljubljansko društvo najbolj podobno prav temu.²⁰

¹⁵ Pravila 1902, cit. n. 3, p. 28; Pravila 1907, cit. n. 3, p. 24.

¹⁶ Poročilo, *Tretje izvestje društva za krščansko umetnost v Ljubljani za l. 1899–1902*, Ljubljana 1902, p. 6.

¹⁷ SMREKAR 1896, cit. n. 2, pp. 3–4; tesnejše stike s tem društvom je moral imeti predvsem Jožef Smrekar, ki se je pogosto skliceval ravno na člana tega društva Alberta Kuhna in je leta 1897 mogoče celo poslušal njegovo predavanje na občnem zboru v Ravensburgu (cf. Jožef SMREKAR, *Kateri slog naj se izvoli za nove cerkve?*, *Drugo izvestje »društva za krščansko umetnost« v Ljubljani za leto 1897 in 1898*, Ljubljana 1898, p. 18); ne glede na to, se kot člani te družbe imenujejo šele v petem izvestju (DOSTAL 1913, cit. n. 4, p. 27).

¹⁸ 25 Jahre Deutsche Gesellschaft für christliche Kunst. 4. Januar 1893 bis 4. Januar 1918, *Die christliche Kunst*, XIV/4–5 [Januar, Februar] [*Festschrift zum 25 jährigen Jubiläum d. Deutschen Gesellschaft für christliche Kunst*], 1917–1918 [1918], pp. 77–136, posebno pp. 95 ss.

¹⁹ DOSTAL 1913, cit. n. 4, p. 27.

²⁰ *100 Jahre Verein für christlichen Kunst in München 1860 bis 1960*, München 1960; to društvo je ustanovil Joachim Sighart, ki s svojim de-

Glede na poročila v izvestjih se je začelo društvo v svojem delovanju tesneje navezovati na domači avstro-ogrski prostor šele kasneje. Leta 1912 so na primer sodelovali z »Avstrijsko družbo za krščansko umetnost« (Österreichische Gesellschaft für christliche Kunst) pri načrtovanju notranje opreme župne cerkve v Žireh. Na natečaju je zmagal dunajski arhitekt Anton Weber, dela pa so, v duhu narodne zaveznosti takratnega časa, izvedli domači obrtniki.²¹

Podoben naslon na nemški prostor srečamo tudi na drugih področjih, posebno pri njihovem načrtovanju izdaje umetnostne topografije. Znano je, da je društvo že takoj po ustanovitvi začelo zbirati grafično in fotografsko dokumentacijo o cerkvah in njihovi opremi v ljubljanski škofiji,²² manj pa to, da naj bi to gradivo služilo kot podlaga za umetnostnozgodovinsko topografijo slovenskih dežel, seveda predvsem Kranjske, v slovenščini.²³ O pomenu, ki so ga člani društva pripisovali temu projektu, priča predvsem članek, ki je bil objavljen v četrtem izvestju. Pri članku »O doneskih za topografijo in zgodovino umetnosti na Kranjskem« Josipa Dostala, ki je poskus in poziv za zbiranje virov in že objavljenih študij o umetnosti na Kranjskem, je pomenljiv že sam naslov. Ta razkriva, da naj bi topografija služila tudi kot umetnostnozgodovinski pregled,²⁴ to pa postane še toliko bolj očitno

lom *Geschichte der bildenden Künste im Königreich Bayern von den Anfängen bis zur Gegenwart* iz leta 1862 velja za očeta bavarske umetnostne zgodovine, cf. Franz Xaver Noppenger, Joachim Sighart (1824 bis 1867), *ibid.*, pp. 23–49, posebej pp. 32–39.

²¹ DOSTAL 1913, cit. n. 4, p. 16; o prizadevanjih avstrijskega društva za sodobno krščansko umetnost cf. Anselm Weissenhofer, *Wegweiser der Österreichischen Gesellschaft für christliche Kunst*, Wien, s. a.; v tej knjižici je objavljena tudi fotografija kovanih vratc iz Žirov.

²² SMREKAR 1896, cit. n. 2, p. 3; cf. CEVC 1988, cit. n. 13, p. 361; Leon Debevec, *Prenova in gradnja bogoslužnih stavb*, Ljubljana 1999, p. 10; DRAŽUMERIČ 2004, cit. n. 14, p. 47.

²³ O tem sta pisala le: LOŽAR 1937, cit. n. 13, p. 29; ŽIGON 1982, cit. n. 13, p. 30. Cf. Sergej Vrišer, s. v. Topografija. Umetnostna zgodovina, *Enciklopedija Slovenije*, 13, Ljubljana 1999, p. 291; Jakob Klemenčič, *Umetnostnozgodovinske topografije. Zgodovina in ocena problematike*, Ljubljana 1999 [tiskopis], posebej pp. 7–10; Höfler 2006, cit. n. 13, posebej pp. 11, 25.

²⁴ Josip Dostal, O doneskih za topografijo in zgodovino umetnosti na Kranjskem, *Četrto izvestje Društva za krščansko umetnost v Ljubljani za leta 1903–1906*, Ljubljana 1907, pp. 31–48; drugi članek ni podpisan: Početek inventarizacije cerkvenih umetnin na Kranjskem, *Četrto izvestje Društva za krščansko umetnost v Ljubljani za leta 1903–1906*, Ljubljana

v društvenem poročilu v petem izvestju, kjer je predstavljen načrt za prvi zvezek topografije, ki naj bi obsegal mesto Ljubljano, saj naj bi bili spomeniki razvrščeni po obdobjih.²⁵ Da bi lažje izpeljali ta ambiciozni načrt, so se leta 1909 povezali z Leonovo družbo,²⁶ ki je že od leta 1902 izdajala *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku* Franca Kosa.²⁷ Vendar je bil to očitno še vedno prevelik zalogaj za obe društvi, saj je k projektu konec leta 1910 pristopil še Deželni muzej, ki ga je takrat vodil Josip Mantuani, vendar kljub temu nikoli ni bil izpeljan do konca.²⁸

Kot primer dobre topografije, ki bi lahko bila zgled za njihovo, so v prvem izvestju izpostavili bavarsko topografijo,²⁹ nekatere druge nemške topografije pa so nakupili tudi za društveno knjižnico,³⁰ kar tako kot v primeru škofijskega muzeja, ki se mu bom posvetil spodaj, niti ni presenetljivo, glede na to, da v tem času za avstro-ogrski prostor še ni izšla primerljiva topografija. Prvi zvezek avstrijske umetnostne topografije, ki je izšel leta 1899, jih ni pretirano navdušil, vtis, ki prevladuje še danes, je popravila šele serija, ki je začela izhajati leta 1907.³¹

1907, pp. 58–62; pred njim je o pomenu topografije pisal že Franc Avsec (Franc AVSEC, Pogled na cerkvene umetnine naše škofije in primeren nasvet, *Drugo izvestje »društva za krščansko umetnost« v Ljubljani za leto 1897 in 1898*, Ljubljana 1898, pp. 13–14).

²⁵ DOSTAL 1913, cit. n. 4, pp. 21–22.

²⁶ Ibid., p. 21.

²⁷ Za Leonovo družbo cf. Marijan SMOLIK, s. v. Leonova družba, *Enciklopedija Slovenije*, 6, Ljubljana 1992, p. 132.

²⁸ MANTUANI 1911, cit. n. 9, pp. 134–135.

²⁹ AVSEC 1898, cit. n. 24, pp. 13–14; prvi zvezek je izšel leta 1895: *Die Kunstdenkmale des Regierungsbezirkes Oberbayern. I*, München 1895; cf. KLEMENČIČ 1999, cit. n. 23, p. 6.

³⁰ V knjižnici so imeli vsaj po zvezek westfalenske, mecklenburgške, porenske, württemberške in celo češke umetnostne topografije (Knjižnica, *Tretje izvestje društva za krščansko umetnost v Ljubljani za l. 1899–1902*, Ljubljana 1902, pp. 17, 20–21; Knjižnica, *Četrto izvestje Društva za krščansko umetnost v Ljubljani za leta 1903–1906*, Ljubljana 1907, pp. 14, 16; Knjižnica, *Peto izvestje Društva za krščansko umetnost v Ljubljani 1907–1912*, Ljubljana 1913, pp. 24–26).

³¹ Josip DOSTAL, O delovanju »Društva za krščansko umetnost«, *Peto izvestje Društva za krščansko umetnost v Ljubljani 1907–1912*, Ljubljana 1913, pp. 20–21; *Österreichische Kunsttopographie. I. Herzogthum Kärnten*, Wien 1889; *Österreichische Kunsttopographie. I. Die Denkmale des politischen Bezirkes Krems in Niederösterreich*, Wien 1907; cf. KLEMENČIČ 1999, cit. n. 23, posebej pp. 7–8.

Kot sem omenil že zgoraj, je dve leti po ustanovitvi, leta 1896, društvo izdalo *Prvo izvestje »društva za krščansko umetnost« v Ljubljani za leto 1895 in 1896*. Druga štiri so sledila leta 1898, 1902,³² 1907 in 1913. Medtem ko so bili v prvem izvestju objavljeni le poročilo o delovanju društva, imenik članov in pregled dohodkov in stroškov, so bili v naslednja štiri vključeni tudi umetnostnozgodovinski in konservatorski članki članov. Verjetno zato, ker so društvena izvestja izhajala z vedno večjim zamikom, je bilo kratko poročilo o delovanju društva za leti 1907 in 1908 objavljeno v *Izvestjih muzejskega društva za Kranjsko* leta 1909.³³ Društvo si je prizadevalo tudi za izdajanje bolj obsežne publikacije, vendar zaradi pomanjkanja denarja do tega nikoli ni prišlo.³⁴

Po letu 1913, ko je izšlo zadnje izvestje, je usoda društva veliko manj jasna in je delno razvidna samo iz skopih sekundarnih virov. Kot kaže, je društvo po začetku prve svetovne vojne izgubilo skoraj ves elan predvojnega obdobja. Njegovo delovanje je med prvo svetovno vojno razumljivo zamrlo, kasneje pa je vse svetovalne funkcije društva prevzel društveni tajnik Josip Dostal.³⁵ V času pred razpustitvijo naj bi se društvo

³² Podatek o nakladah izvestij je ohranjen samo za to izvestje: izšlo je v 300 izvodih (Kronika 1902, cit. n. 6, p. 16).

³³ Josip DOSTAL, »Društvo za krščansko umetnost« v Ljubljani, *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko*, XIX, Ljubljana 1909, pp. 62–63. V tem letniku so izšle tudi tri Dostalove umetnostnozgodovinske študije – nanje je opozoril v petem društvenem izvestju: DOSTAL 1913, cit. n. 4, pp. 22–23. Do teh objav pa ni prišlo samo zaradi težav z izdajanjem izvestij Društva za krščansko umetnost; kot dokazuje »Naznanilo in prošnja« urednika Izvestij muzejskega društva za Kranjsko Josipa Grudna, sta obe društvi stopili v tesnejši stik tudi zato, ker je Gruden hotel okrepiti »svoja« izvestja kot prvi slovenski časopis za domoznanstvo tudi z redno objavo umetnostnozgodovinskih razprav (Josip GRUDEN, Naznanilo in prošnja, *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko*, XIX, Ljubljana 1909, p. 64); nepomembno pa verjetno tudi ni, da je tega leta podpredsednik Muzejskega društva za Kranjsko postal Viktor Steska (Josip CERK, Društveni vestnik, *Carniola*, n. v. I, 1910, p. 182). Ne glede na to iz društvenih poročil Muzejskega društva za Kranjsko v novi *Carnioli*, ki je izhajala od leta 1910 do 1919 in v kateri sta bili združeni stara »nemška« *Carniola* in *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko*, o tesnejših stikih obeh društev ni sledu. Za *Carniolo* cf. Tone WRABER – Bogo GRAFENAUER, s. v. *Carniola, Enciklopedija Slovenije* 1, Ljubljana 1987, p. 421.

³⁴ ŠMREKAR 1896, cit. n. 2, pp. 5, 7.

³⁵ FRANCE STELÈ, Varstvo spomenikov, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, I, 1921, p. 80.

preoblikovalo v zgolj svetovalni organ škofijskega ordinariata.³⁶ Od najvidnejših predvojnih članov se omenja samo še Mantuani kot zadnji predsednik društva, po vojni pa sta se včlanila tudi Izidor Cankar in France Stelè, ki je prevzel funkcijo zadnjega tajnika.³⁷ Na občnem zboru dne 23. marca 1931 je bilo po soglasnem sklepu navzočih članov društvo po skoraj sedemintridesetletnem delovanju dokončno razpuščeno.³⁸ Dogodek, ki ga lahko toliko bolj obžalujemo, ker se je po tem zabilasala, v nekaterih primerih pa je celo izginila sled za precej obsežno društveno lastnino, ki je vključevala arhiv, knjižnico in škofijski muzej. 20. člen društvenih pravil, ki je urejal, kaj naj se zgodi z društvenim premoženjem ob morebitnem razpustu društva, je določal, da postane last ljubljanske škofije, knjižnica pa naj bi se izročila semeniški knjižnici.³⁹

Najbolj problematična je izguba društvenega arhiva, saj bi ta občutno olajšal raziskovanje zgodovine društva, še toliko bolj pomembna pa je morala biti zbirka dokumentacijskega gradiva, ki je vključevala poročila, načrte, risbe in fotografije cerkvenih spomenikov v ljubljanski škofiji.⁴⁰

Skoraj v celoti se je ohranila le društvena knjižnica, ki je danes vključena v Škofijsko pastoralno knjižnico v Ljubljani. Kot dokazujejo sezname knjig, objavljeni v izvestjih, knjižnica ni bila preveč obsežna, je pa hranila kar nekaj dragocenega in zanimivega gradiva. Poleg umetnostnozgodovinskih knjig in periodike so kupovali tudi knjige o spomeniškem varstvu, paleografiji in gradivo, ki naj bi služilo kot vzor obrtnikom in umetnikom.⁴¹

³⁶ Ana LAVRIČ – Blaž RESMAN, Josip Mantuani – starosta slovenskih umetnostnih zgodovinarjev, *Mantuanijev zbornik. Simpozij ob 60. obletnici smrti* (ed. Edo Škulj), Ljubljana 1994, p. 97.

³⁷ Ibid., p. 97; LOŽAR 1937, cit. n. 13, p. 30.

³⁸ Razne objave, *Ljubljanski škofijski list*, 1931, št. 4, p. 66.

³⁹ Pravila 1902, cit. n. 3, p. 30; Pravila 1907, cit. n. 3, p. 27.

⁴⁰ Po statutu bi moral arhiv končati v nadškofijskem arhivu v Ljubljani, vendar med zapuščinami društev in ustanov ni zaveden (cf. *Vodnik po fondih in zbirkah Nadškofijskega arhiva Ljubljana*, Ljubljana 1999, pp. 169–179). Pod tem imenom pa se ni ohranil niti v drugih podobnih ustanovah (Arhiv Republike Slovenije, Zgodovinski arhiv Ljubljana). Arhiv je danes verjetno raztresen po različnih zbirkah in ustanovah – nekaj fotografij in načrtov, nekateri z društvenim žigom in inventarno številko, hrani Škofijska pastoralna knjižnica v Ljubljani.

⁴¹ Knjižnica 1902, cit. n. 30, pp. 17–21; Knjižnica 1907, cit. n. 30, pp. 13–17; Knjižnica 1913, cit. n. 30, pp. 23–27. Nekateri izvodi so označeni z društvenim žigom.

GRADIVO

1. Naslovna stran *Četrteh izvestij* z vinjeto Kristusovega obličja s sklepnika stare ljubljanske stolnice, ki ga je društvo ljubljanske stolnice, ki ga je društvo nekaj časa uporabljalo kot svoj zaščitni znak, izvod iz knjižnice Oddelka za umetnostno zgodovino v Ljubljani.

2. Fotografija fresk iz stare, kmalu za tem pod vodstvom Društva za krščansko umetnost v Ljubljani porušene župnijske cerkve na Bledu iz društvenega arhiva z njihovim žigom, Škofijska pastoralna knjižnica.

Posebno dragocena je zbirka škofijskega muzeja, ki si tudi zaradi zapletene zgodovine zasluži nekoliko več pozornosti. Cilj škofijskega muzeja ni bil samo zbiranje in zaščita (pred odkupi v tujino) religioznih predmetov in umetnin, temveč tudi odkrivanje in ohranitev še neznanih in ogroženih primerov, ki bi lahko dopolnili in izboljšali vedenje o zgodovini umetnosti na Slovenskem.⁴² Muzej je podpiral tudi škof Jeglič s sinodalnimi sklepi.⁴³

Iz zapisov v izvestjih ni povsem jasno, kdaj natančno je škof Missia ustanovil muzej, a verjetno ne veliko pred ustanovitvijo društva. Iz prvega izvestja je razvidno le, da muzej leta 1896 še ni imel stalnih

⁴² Jožef SMREKAR, Poročilo, *Drugo izvestje »društva za krščansko umetnost« v Ljubljani za leto 1897 in 1898*, Ljubljana 1898, pp. 4–5; SMREKAR 1898, cit. n. 6, p. 20.

⁴³ Pri oblikovanju sklepov je sodeloval tudi Josip Mantuani, LAVRIČ – RESMAN 1994, cit. n. 36, p. 94.

3. Postavitev dela kiparske zbirke škofijskega muzeja v deželnem muzeju Rudolfinum, *Četrto izvestje društva za krščansko umetnost v Ljubljani za leta 1903–1906*, Ljubljana 1907, p. 18.

prostorov, eksponatov pa je bilo malo.⁴⁴ V naslednjem izvestju je bila situacija že nekoliko boljša: novi škof Anton Bonaventura Jeglič je namenil muzeju sobo v pritličju škofijske palače, v zbirko pa so začeli prihajati že prvi pomembnejši kosi.⁴⁵

Tudi pri ureditvi muzeja so se na začetku zgledovali predvsem po nemških primerih. Tako kot v primeru topografije je tudi na tem področju Avstro-Ogrska precej zaostajala za Nemčijo – škofijska muzeja v Gradcu in na Dunaju sta bila namreč ustanovljena in odprta šele na začetku tridesetih let dvajsetega stoletja.⁴⁶ Kot zgled tako navajajo zbirko cerkvenih umetnin v semenišču »Georgianum« v Münchnu (Museum des

⁴⁴ SMREKAR 1896, cit. n. 2, pp. 3, 8.

⁴⁵ SMREKAR 1898, cit. n. 42, p. 4.

⁴⁶ Graški je bil za javnost odprt leta 1932, dunajski leto kasneje (Heimo KAINDL, *Diözesanmuseum Graz. Auswalkatalog*, Graz 1994, p. 7; Ruprecht FEUCHTMÜLLER, *Ein Museum sakraler Kunst, Dom- und Diözesan Museum Wien* (ed. Arthur Saliger), Wien 1987, p. XI).

Herzoglichen Georgianums) in podoben muzej v Litoměřicah na Češkem.⁴⁷ Prvega je osnoval Andreas Schmid, ki je bil direktor semenišča od leta 1877. Muzej naj bi bil predvsem učni pripomoček semeniščnikom, brez umetnostnozgodovinskih in estetskih ambicij.⁴⁸ Po še enem nemškem primeru – Germanskem muzeju v Nürnbergu (Germanisches Nationalmuseum Nürnberg) – so povzeli tudi način pridobivanja predmetov s pridržkom lastništva, ki so se ga darovalci pogosto tudi posluževali.⁴⁹ V »Prošnji za tvarne doneske k diecezanskemu muzeju« je Jožef Smrekar opisal različne primere predmetov, ki jih je za škofijski muzej skušalo pridobiti društvo. Tako so prosili za različne stare cerkvene slike, grafike, kipe, rokopise, paramente, posodo in razne okrasne predmete, npr. okvirje slik. Tako široko zastavljena zbirateljska politika, ki je vključevala tudi primere sodobne umetnosti, arheoloških najdb in zvonov, pa je prvotno izhajala predvsem iz skepse o količini in kvaliteti predmetov, ki so še ostali na voljo v ljubljanski škofiji.⁵⁰

Pri skrbi za paramente in cerkveno posodje so sodelovali z ljubljansko Bratovščino svetega Rešnjega Telesa, ki je poleg vzpodbujanja pobožnosti skrbela tudi za opremo revnejših cerkva in jih oskrbovala predvsem z novimi paramenti in delno tudi s cerkvenim posodjem.⁵¹ Leta 1859 ustanovljena bratovščina si je prizadevala tudi za ohranitev starejše cerkvene opreme – tako so predvsem popravljali stara oblačila, ki imajo zgodovinsko in umetniško vrednost.⁵² Ta spomeniškovarstvena nota nas ne more presenetiti, glede na to, da je bratovščino od nastanka pa vse do svoje smrti leta 1897 vodil stolni dekan in generalni vikar Henrik Pauker pl. Glanfeld, ki je prvi začel za semeniško knjižnico kupovati umetnostnozgodovinske knjige,⁵³ nasledil pa ga je Janez Flis.

⁴⁷ SMREKAR 1898, cit. n. 6, p. 20.

⁴⁸ VERNER SCHNELL, *Die Kunstsammlung, Kirche, Kunstsammlung und Bibliothek des Herzoglichen Georgianums* (ed. Reiner Kaczynski), Regensburg 1994, pp. 39–46.

⁴⁹ SMREKAR 1898, cit. n. 6, p. 21.

⁵⁰ SMREKAR 1898, cit. n. 6, pp. 4–5; Jožef SMREKAR, Prošnja za tvarne doneske k diecezanskemu muzeju, *Ljubljanski škofijski list*, 1900, p. 30.

⁵¹ DOSTAL 1913, cit. n. 31, p. 15.

⁵² JANEZ FLIS, *Petdesetletnica bratovščine za vedno češčenje presvetega Rešnjega Telesa in upravo ubožnih cerkvâ. Kanonično ustanovljena leta 1859. v cerkvi častnih gospa uršulink*, Ljubljana 1909, p. 17.

⁵³ SMREKAR 1898, cit. n. 42, pp. 5–6.

Kljub prvotni skepsi članov društva, da je v škofiji ostalo še kaj pomembnih predmetov in umetnin, ki bi bili primerni za njihov muzej, in skromnim začetkom, je društvo v par desetletjih za ljubljanski škofijski muzej pridobilo zavidanja vredno zbirko. Že iz popisa predmetov in umetnin v društvenih izvestjih do leta 1912 je razvidno, da je bilo v škofijski zbirki že kar nekaj pomembnejših del slovenske starejše umetnosti. Med srednjeveškimi bi izpostavil krilni oltar iz Gostec⁵⁴ in fragment fresk iz stare župnijske cerkve na Bledu,⁵⁵ med baročnimi umetninami pa predvsem platna Valentina Metzingerja: *Marija Gravida* iz trnovske cerkve,⁵⁶ *Pokol nedolžnih otrok* in *Caritas* iz ž. c. sv. Petra v Ljubljani,⁵⁷ dve platni z upodobitvijo sv. *Florijana* in sv. *Katarine*⁵⁸ ter fragment *Kristusa z Oljske gore*, delo Angela Puttija iz podružnične cerkve v Štepanjski vasi pri Ljubljani.⁵⁹ Iz velike zbirke umetne obrti bi zaradi redkosti na tem mestu omenil le dve srednjeveški poslikani okenski stekli iz podružnične cerkve v Gostecah.⁶⁰

⁵⁴ Narodna galerija, inv. št. NG P 32; SMREKAR 1898, cit. n. 42, p. 4; cf. Gašper CERKOVNIK, Oltar sv. Andreja iz Gostec in delavnica Mojstra trbojske Marije, *Umetnostna kronika*, 11, 2006, pp. 2–7.

⁵⁵ Narodna galerija, inv. št. NG S 1263; Josip MANTUANI, Škofijski muzej, *Peto izvestje Društva za krščansko umetnost v Ljubljani 1907–1912*, Ljubljana 1913, p. 34; cf. Janez HÖFLER, *Srednjeveške freske v Sloveniji, I, Gorenjska*, Ljubljana 1996, p. 68.

⁵⁶ Narodna galerija, inv. št. NG S 1351; v tem primeru se prvotni lastnik, trnovski župnik, ni odpovedal lastništvu: Kronika 1902, cit. n. 6, p. 16; cf. Anica ČEVČ, *Valentin Metzinger 1699–1759. Življenje in delo baročnega slikarja* (Ljubljana, Narodna galerija, 21. 12. 2000–1. 4. 2001), Ljubljana 2000, pp. 354–355.

⁵⁷ Sliki sta danes spet v ž. c. sv. Petra v Ljubljani (MANTUANI 1913, cit. n. 55, p. 34; cf. ČEVČ 2000, cit. n. 56, pp. 138–139).

⁵⁸ Narodna galerija, inv. št. NG S 272 in 273; V izvestjih je svetnica napačno identificirana kot Lucija, MANTUANI 1913, cit. n. 55, p. 34, cf. ČEVČ 2000, cit. n. 56, pp. 380–381.

⁵⁹ Lapidarij pod cerkvenim zvonikom na blejskem otoku (MANTUANI 1913, cit. n. 55, p. 33; za atribucijo Puttiju glej: Matej KLEMENČIČ, Nataša Polajnar Frelih: Baročni črni oltarji ljubljanskih kamnoseških delavnic, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. XXXVII, 2001, p. 158, n. 20).

⁶⁰ Danes sta v Narodnem muzeju (MANTUANI 1913, cit. n. 55, pp. 35, 83, tab. 11, fig. 1; cf. Mateja Kos, *Steklo v obdobju gotike, Gotika v Sloveniji. Svet predmetov = Gothic art in Slovenia. The world of objects* (ed. Maja Lozar Štamcar), Ljubljana 1995, p. 199).

Na pobudo kustosa Deželnega muzeja Walterja Schmida (Franc Šmid)⁶¹ spomladi 1906 so bile zbirke leta 1907 iz škofijske palače prenešene v poslopje Kranjskega deželnega muzeja Rudolfinum, kjer so bile razstavljene ločeno od ostalih muzejskih zbirk.⁶² Leta 1909 je po Schmidovem odpustu novi ravnatelj deželnega muzeja postal Josip Mantuani, ki je, kot sem omenil že zgoraj, naslednje leto od Dostala prevzel tudi funkcijo kustosa škofijskega muzeja. Že pod Mantuanijem je začel muzej delno izgubljati svojo avtonomnost, saj je leta 1914 ob ureditvi in razstavitvi slikarske zbirke deželnega muzeja v to vključil tudi nekaj slik iz škofijskega muzeja.⁶³

Od tu naprej postane zgodba zbirke škofijskega muzeja veliko bolj zapletena: na pobudo Društva Narodna galerija so konec dvajsetih let stekla pogajanja o prenosu nekaterih slikarskih del iz Narodnega muzeja, ki so bila v lasti kraljeve banske uprave Dravske banovine, države, spomeniškega urada in ljubljanskega škofijskega muzeja.⁶⁴

⁶¹ O življenju tega pomembnega arheologa in kasneje profesorja v Gradcu cf. Jože KASTELIC, Walter Schmid, *Zgodovinski časopis*, V, 1951, pp. 292–299.

⁶² Škofijski muzej, *Četrto izvestje Društva za krščansko umetnost v Ljubljani za leta 1903–1906*, Ljubljana 1907, pp. 20–21; Arhiv Narodnega muzeja, leto 1907, dopis šte. 25, 11. 2. 1907. O takratni postavitvi glej tri fotografije v: *Četrto izvestje Društva za krščansko umetnost v Ljubljani za leta 1903–1906*, Ljubljana 1907, pp. 18–20; cf. France STELÈ, *Likovna umetnost, Vodnik po zbirkah narodnega muzeja v Ljubljani. Kulturno zgodovinski del*, Ljubljana 1931, p. 111.

⁶³ Josip MANTUANI, Seznam muzejskih slik, *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo*, II–III, 1921–1923, pp. 16–23; seznam se nadaljuje v naslednjem letniku, vendar na njem ni navedena nobena slika iz škofijskega muzeja; id., Seznam muzejskih slik, *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo*, IV–VI, 1924–1925, pp. 17–24.

⁶⁴ Dogovori so bili v glavnem zaključeni leta 1931, cf. Arhiv Narodnega muzeja, leto 1931, tipkopis dopisa šte. 247, 28. 5. 1931 in Malov rokopis dopisa iz 2. 4. 1931. Posebno zanimiv je dopis ravnatelja Narodnega muzeja Josipa Mala banski upravi: izhodiščni predlog Narodne galerije je bil namreč veliko bolj velikopotezen. Poleg slik in kipov so pričakovali še grafično zbirko deželnega muzeja, vsi lastniki pa naj bi se praktično odrekli vsakršni pravici nad posojenimi predmeti razen finančnim obveznostim (restavriranje, zavarovanje). Mal je ta predlog zavrnil in pri banski upravi dosegel, da je stroške za vzdrževanje umetnin morala prevzeti Narodna galerija, vsi lastniki pa so obdržali neokrnjeno lastniško pravico, ki naj bi bila jasno razvidna tudi iz napisnih tablic; glej sklep banske uprave IV. No 5409/2 z 8. 4. 1931: Arhiv Narodnega muzeja, leto 1931, dopis šte. 434, 28. 5. 1931.

Na odborni seji Društva Narodna galerija 23. decembra 1928 so se odborniki že v pol leta nadejali odpreti »veliko galerijo slovenskih lepih umetnosti«, kar je pomenilo končno pridružitve fondov iz Narodnega muzeja in škofijskega muzeja. Kot kaže, ljubljanski škofijski ordinariat na začetku ni bil preveč navdušen nad razkosanjem škofijskega muzeja, vendar je kasneje v to le privolil.⁶⁵ Po upokojitvi škofa Jegliča leta 1930 se njegov naslednik Gregorij Rožman očitno ni več tako zanimal za usodo škofijskega muzeja, saj je škofija leta 1934 skupaj z banovino in mestom Ljubljano nehala pošiljati v odbor Narodne galerije svoje predstavnike.⁶⁶

V Narodni galeriji so hoteli prvotno predvsem zbirko slik, ki jo je hranil deželni muzej – iz inventarjev, ki so bili izdelani ob prenosu, lahko vidimo, da so bile v lasti škofijskega muzeja predvsem slike od 17. do začetka 19. stoletja,⁶⁷ medtem ko je bilo težišče zbirke deželnega muzeja bolj na 19. in začetku 20. stoletja.⁶⁸ Kmalu pa so si poleg slik prizadevali pridobiti tudi kipe, ki pa naj bi imeli bolj dekorativno vlogo.⁶⁹ Josip Mal, ki je leta 1924 nadomestil Mantuanija, tej ideji ni bil preveč naklonjen. Zelo dobro se je sicer zavedal, da deželni muzej ne more več nositi bremena, ki mu je bilo naloženo ob ustanovitvi, in je podpiral ustanavljanje novih, specializiranih muzejev in inštitucij, ki bi razbremenile depoje muzeja. Njegovi pomisleki glede prenosa kipov so izvirali iz prepričanja, da ima kiparstvo več skupnega z umetno obrtjo kot s slikarstvom, zato je kipe iz muzeja hotel vključiti v načrtovani muzej umetne obrti. Tako je leta 1933 za potrebe velike razstave ob obnovitvi prostorov Narodne galerije pristal le na prenos nekaterih kipov iz škofijskega muzeja, ki pa jih je Narodna galerija morala vrniti konec leta.⁷⁰ Otvoritev dopolnjene stalne zbirke Narodne galerije v prenovljenih pro-

⁶⁵ SMREKAR 1998, cit. n. 12, pp. 25.

⁶⁶ Izidor CANKAR, Narodna galerija, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, XIII, 1936, p. 120.

⁶⁷ Seznam slik v lasti škofijskega ordinariata, ki so bile prenesene v Narodno galerijo; Arhiv Narodnega muzeja, leto 1933, rokopis in tipkopis dopisa števil. 171, 9. 3. 1933.

⁶⁸ Seznam slik iz Narodnega muzeja; Arhiv Narodnega muzeja, leto 1933, rokopisno dopolnjen tipkopis dopisa števil. 170, 9. 3. 1933; del slik je bil istega leta iz neznanih vzrokov vrnjen Narodnemu muzeju; *ibid.*

⁶⁹ SMREKAR 1998, cit. n. 12, p. 28.

⁷⁰ Malov dopis škofijskemu ordinariatu (Arhiv Narodnega muzeja, leto 1933, rokopis dopisa števil. 303, 2. 5. 1933).

starih je bila 22. junija 1933.⁷¹ Leta 1934 je Mal očitno popustil in dovolil tudi prenos plastik.⁷² Del umetnin je bil leta 1941 iz nepojasnjenih vzrokov vrnjen Narodnemu muzeju.⁷³ Te in še več sto drugih umetnin je bilo leta 1946 ponovno izročeni Narodni galeriji.⁷⁴

Vse pa kaže tudi na to, da predmeti iz škofijskega muzeja niso bili razdeljeni samo med Narodni muzej in Narodno galerijo, kot lahko zasledimo v literaturi.⁷⁵ Leta 1899 je društvu prior Bernard Polak daroval »zanimiv star model križanske cerkve«.⁷⁶ Verjetno gre za slavni model, izdelan po Martinellijevih načrtih, ki je danes v ljubljanskem Mestnem muzeju, za javnost odprtem leta 1937.⁷⁷ Dokument o prenosu predmetov iz Narodnega muzeja iz leta 1935 sicer ne omenja, da bi bila lastnica katerega koli predmeta, ki je bil prenešen v Mestni muzej, ljubljanska škofija.⁷⁸

⁷¹ Izidor CANKAR, Narodna galerija, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, XII, 1933, p. 86; članek je bil ponatisnjen v: *Osemdeset let Narodne galerije 1918–1998* (ed. Ferdinand Šerbelj), Ljubljana 1998, pp. 69–71; Franca STELE, *Narodna galerija. Kratka zgodovina NG in navodilo za ogled razstave*, Ljubljana 1933.

⁷² Arhiv Narodnega muzeja, leto 1934, rokopis in tipkopis dopisa številka 194, 29. 3. 1934.

⁷³ Arhiv Narodnega muzeja, leto 1933, dopis številka 534, 29. 7. 1933 in leto 1941, rokopis dopisa številka 147k, 16. 10. 1941; kolikor je razvidno iz prvega seznama, je očitno bilo nekaj plastik iz škofijskega muzeja že prej preneseni v Narodno galerijo.

⁷⁴ Arhiv Narodnega muzeja, leto 1946, dopis številka 514, 5. 12. 1946.

⁷⁵ ČEVČ 1988, cit. n. 13, p. 361.

⁷⁶ Kronika 1902, cit. n. 6, p. 10.

⁷⁷ Za model glej: Douglas LEWIS, A model by Martinelli (1700) with a result by Rossi: the late baroque church of the teutonic knights in Ljubljana (1714–15), *Francesco Robba in beneško kiparstvo 18. stoletja. Zbornik predavanj mednarodnega simpozija* (Ljubljana, 16.–18. oktober 1998, ed. Janez Höfler et al.), Ljubljana 2000, pp. 175–189.

⁷⁸ Arhiv Narodnega muzeja, leto 1935, rokopis in tipkopis dopisa številka 257, 30. 4. 1935; osnutku pogodbe žal ni priložen spisek predmetov, ki so bili posojeni Mestnemu muzeju. Vsekakor je model, glede na staro inventarno številko (3187), prišel v Mestni muzej v času ustanovitve. Puttijevega kip Kristusa, ki sem ga omenil zgoraj, pa kaže na to, da je del kiparske zbirke Narodnega muzeja končal tudi na Blejskem otoku, kjer je bil leta 1952 odprt muzej cerkvene umetnosti (cf. Maja ŽVANUT, Narodni muzej na Bledu – prijatelj in sovražnik, *Bled 1000 let. Blejski zbornik 2004*, Radovljica 2004, pp. 315–318). Tam je danes tudi izvirnik Hrenovega križa (cf. Emilijan ČEVČ, *Kiparstvo na Slovenskem med gotiko in barokom*, Ljubljana 1981, p. 328, n. 507).

Na koncu bi opozoril še na eno zanimivost iz zgodovine društva, ki ni tako pozitivna: kljub temu, da so pisci o zgodovini stroke pogosto postavljali dogodke v ljubljanski škofiji ob bok lavantinski,⁷⁹ so se, vsaj kolikor lahko razberemo iz njihovih objav v svojih glasilih do začetka prve svetovne vojne, ljubljanski in štajerski kolegi med seboj ignorirali.⁸⁰ To je še toliko bolj presenetljivo, če pogledamo na vse podobnosti med delovanjem Društva za krščansko umetnost v Ljubljani in Spomeniškim svetom za lavantinsko škofijo, katerega glavni predstavnik je bil Avguštin Stegenšek. Tudi mariborski svet je deloval pod pokroviteljstvom za likovno umetnost izredno zainteresiranega škofa Mihaela Napotnika,⁸¹ ki je leta 1896 ustanovil škofijski muzej.⁸² Mariborskega muzeja pa z ljubljanskim ne družijo le skoraj identično leto ustanovitve, temveč tudi nadaljnja usoda: pri njegovi ureditvi je leta 1920 sodeloval Josip Mantuani,⁸³ na koncu pa je bil leta 1924 združen z zbirkami današnjega mariborskega Pokrajinskega muzeja.⁸⁴ Tudi v mariborski škofiji so načrtovali popis cerkvenih spomenikov in izdajo umetnostne topografije, pri čemer so bili veliko bolj uspešni kot v Ljubljani, saj je Stegenšek leta 1905 in 1907 izdal dva zvezka topografije, ki vse do danes nista izgubila na svoji veljavi.⁸⁵

⁷⁹ LOŽAR 1937, cit. n. 13, pp. 28–31; ŽIGON 1982, cit. n. 13, pp. 29–33.

⁸⁰ Vendar to ne pomeni, da niso sledili dosežkom drugega: *Peto izvestje*, ki ga hrani knjižnica oddelka za umetnostno zgodovino v Ljubljani je, kot dokazuje ex libris na naslovni strani, iz Stegenškove knjižnice, društvo pa si je kupilo oba zvezka Stegenškove topografije lavantinske škofije; Knjižnica 1907, cit. n. 30, p. 16; Knjižnica 1913, cit. n. 30, p. 26.

⁸¹ ŽIGON 1982, cit. n. 13, p. 32; Andrej KROPEJ, Napotnikov odnos do cerkvene umetnosti, Ljubitelj krščanske umetnosti, *Napotnikov simpozij v Rimu* (ed. Edo Škulj), Ljubljana 1993, pp. 155–161.

⁸² Martin MATEK, Za kn.-šk. muzej v Mariboru, *Voditelj v bogoslovnih vedah*, II, 1899, p. 288; Avguštin STEGENŠEK, Čemu škofijski muzej, *Voditelj v bogoslovnih vedah*, III, 1900, pp. 84–86; ID., Lavantinski škofijski muzej, *Ljubitelj krščanske umetnosti*, I, 1914, pp. 254–264.

⁸³ LAVRIČ – RESMAN 1994, cit. n. 36, p. 94.

⁸⁴ Drago OMAN, Prvo stoletje zbiranja muzealij v Mariboru, *(S)toletno (s)poročilo. Vodnik po izbranem gradivu iz zbirke Pokrajinskega muzeja v Mariboru* (ed. Drago Oman), Maribor 2003, p. 17.

⁸⁵ Avguštin STEGENŠEK, *Dekanija Gornjegrajska. Cerkevni spomeniki lavantinske škofije I.*, Maribor 1905; ID., *Konjiška dekanija. Umetniški spomeniki lavantinske škofije II.*, Maribor 1909. Cf. Marjeta CIGLENEČKI, Stegenškovo umetnostnozgodovinsko delo, zbornik simpozija je še v tisku. Odnosi med Ljubljano in Mariborom so bili veliko preveč zapleteni, da bi lahko na tem

Že ta bežni oris delovanja Društva za krščansko umetnost v Ljubljani dokazuje, da so bili začetki slovenske umetnostne zgodovine veliko bolj pestri, kot se mogoče zdi na prvi pogled. V dobi, ko smo Slovenci šele začeli dobivati prve šolane umetnostne zgodovinarje in profesionalne konservatorje, je skupina angažiranih posameznikov, ki so bili na področju umetnostne zgodovine praviloma samouki, gojila ambicije in sledila smernicam, ki v marsičem zaznamujejo stroko še danes. Dober dokaz za to je načrtovana umetnostna topografija – projekt, ki so se ga večkrat lotili tudi naslednji rodovi, vendar vse do danes še ni bil v celoti izveden.⁸⁶

mestu jasno izpostavil vzroke in krivce za tako stanje. Vzroke bi mogoče lahko iskali tudi v odnosu med škofoma Jegličem in Napotnikom, cf. Bogdan KOLAR, Odnosi med škofoma Napotnikom in Jegličem, *Napotnikov simpozij v Rimu* (ed. Edo Škulj), Ljubljana 1993, pp. 179–186.

⁸⁶ Najbližje je tem ciljem Društva za krščansko umetnost do danes prišel projekt Leksikona cerkva na Slovenskem pod uredništvom Luka Vidmarja; *Leksikon cerkva na Slovenskem* (ed. Luka Vidmar), Celje 2004–.

UDK 061.33(497.4):7
izvirni znanstveni članek – original scientific paper

| CHRISTIAN ART SOCIETY OF LJUBLJANA

The Christian Art Society of Ljubljana occupies an important place in the development of Slovene art history, but so far it has been largely neglected. The society was founded in 1894 following an initiative of the canon Janez Flis, the author of one of the first scientific monographs on the history of architecture in the Slovene language (1885), and under the auspices of Bishop Jakob Missia and his equally ambitious successor Bishop Anton Bonaventura Jeglič (appointed in 1895). The aim of the society was to educate the public about the importance of protecting old art and promoting an appreciation of newer art among priests, believers, craftsmen and artists with the help of a diocesan museum, library, research of Carniolan art of the previous centuries, consulting and supervision over church construction projects, organisation of lectures, publication of a journal, systematic collection of documentation (plans, photographs, documents) about church monuments and systematic publication of art topography. The society's members followed similar examples in Germany and, only later, in the monarchy of Austro-Hungary, which at the time encompassed Slovenia. Almost all pioneers of Slovene art history were the society's members: the self-taught Janez Flis, Jožef Smrekar, Viktor Steska, Josip Dostal, Franc Avsec and Alojzij Vodnik, as well as the first academically-educated Slovene art historians Josip Mantuani, France Stele and Izidor Cankar. The history and activities of the society can be traced from its founding to the First World War. The society published its journal during this period. During the war, its activities stopped and the society was officially abolished in 1931. After that, the society's assets disappeared. The society's archive, which was probably very large and which contained a photo archive and a collection of plans of Carniolan churches, has still not been fully recovered. The society's library, although it was not large, did feature several important titles, including German and Austrian art historical studies of the time. Some of them are now kept at the Diocesan Pastoral Library in Ljubljana. The important collection of the diocesan museum remains divided between the Slovene National Museum, Slovene National Gallery and the Ljubljana City Museum.

Captions:

1. Cover of the *Fourth Journal* with a vignette of the image of Christ from the vault of the old Ljubljana cathedral, which for a while was the symbol of the society; the copy comes from the art history library of the Ljubljana Faculty of Arts
2. A photograph of frescoes from the old parish church in Bled, which was demolished under the supervision of the Christian Art Society of Ljubljana; the photograph was originally kept in the society's archive and bears its stamp; Diocesan Pastoral Library.
3. Display of a part of the diocesan museum's sculptural collection at the Rudolfinum, *Četrto izvestje društva za krščansko umetnost v Ljubljani za leta 1903–1906*, Ljubljana 1907, p. 18.